

3. HAFTA

AIT181 ve AIT281

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ I

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Arastırma Merkezi

3. Haftanın Konuları (İçerik)

Osmanlı Devleti'nde Fikir Akımları

1. Osmanlıcılık:

Osmanlı kelimesi bir devlet, yeni bir siyasi birlik adıdır. Bu kelime Tanzimatçıların yorumladığı gibi dinde, lisanda ve netice olarak duyguda ortak bir milleti tanımlamaz. Osmanlılık demek, Türklüğün, Araplığın, Rumluğun, Ermeniliğin v.b. toplu bir şekilde birlikteliğidir.

Osmanlı milleti yaratma siyaseti ilk kez II. Mahmut zamanında telaffuz edilmeye başlamıştır. Bu padişahın “Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselere girdikleri zaman görmek isterim” sözü bunun bir göstergesidir. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı’nın ilanında açıkça etkisini gördüğümüz bu fikir akımı Genç Osmanlılar (Jön Türkler) adıyla 1865’te kurulan dernek tarafından da savunulmuştur. Fransız İnkılâbı ile yayılmaya başlayan milliyetçilik fikrine karşı, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan tüm milletleri dil, din, ırk ve mezhep ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşit görmeyi ve bunlara temsil hakkı vermeyi amaçlamıştır. Böylece imparatorluğun dağılmasının önlenebileceği düşünülmüştür. Genç Osmanlıların çabası ile hazırlanan Kanun-ı Esasi de Osmanlıcılık düşüncesini temel almıştır.

Osmanlı yöneticileri ve aydınları milliyet isyanlarını durdurup ülkenin bütünlüğünü korumak ve yeniden eski görkemli Osmanlı dönemine dönmek için tüm ulusları Osmanlılık düşüncesi etrafında toplamaya çalışmıştır. Böylece herkes yasalar karşısında eşit olacak, hiçbir kimseye diline, dinine, soyuna v.s. bakılarak ayrıcalık tanınmayacaktır. Bu düşünceyi etkin kılmanın temel unsuru olarak meşruti sistem öngörülmüştür. Meşruti sistemin gereği olarak açılacak parlamentoda

müslüman olmayan unsurların da temsil edilmesine izin verilecek, onların sorunları tartışılıp çözüme bağlanacak ve dış kışkırtmalara kapılmaları önlenecekti.

Osmanlılık, bugünkü ABD modelinin prototipi olmakla birlikte Osmanlı vatandaşlarının arasındaki köklü düşmanlıkların nasıl çözülmesi gerektiği konusu netleştirilememiş; özellikle Balkanlar'da din ayrılığı ve geçmişte yaşanan Haçlı seferleri milletlerin hafızasında canlılığını ve tazeliğini korumaya devam etmiştir.

Fransız devriminden sonra Türk olmayan müslümanlar arasında milliyetçilik akımları yayılmaya başlamış, bu yüzden Osmanlı milleti oluşturma işi çok geç kalmıştır. Tanzimat Fermanı ile vermeye başlanan tavizler azınlıkların Osmanlı'ya bağlılıklarını artırmamış; aksine özerk devlet kurma ve sonra bağımsızlıklarını elde etme yolunda ilerlemelerine zemin hazırlamıştır. Buna paralel olarak, Batılı devletler ve Rusya azınlıklara verilen tavizlerin denetlenmesi bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmayı da ulusal politikalarının bir gereği saymışlardır.

Müslüman halk, gayrimüslimlere bazı ayrıcalıkların tanınmasına ve kendileriyle eşit olmasına karşı çıkmışlar, reformların ve Osmanlılık ideolojisinin İslam'a aykırı olduğunu söylemişlerdir. Patrikler de reformlardan memnun değillerdi. Çünkü ayrıcalıklar ve otorite onlardan alınıp laik kurumlara veriliyordu.

Osmanlılık ideolojisinin başarısızlığında; Müslümanların ve özellikle Türklerin diğer milletlerle karışmak istememeleri, böyle bir siyasetin müslümanlığa uygun olmadığı, aynı zamanda gayrimüslüm halkın Türklerle karışmak ve kaynaşmak istememeleri de etkili olmuştur.

Rusya ve Balkan Devletleri Osmanlı politikasının başarılı olmasından hem kaygı duyuyor, özellikle başarısız olması için çalışıyorlardı. Bu görüşün başarılı olması demek, Rusya'nın Balkan politikasının iflası ve Balkan Devletleri'nin de Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmaları kavgasının bitmesi demektir.

Avrupa kamuoyu ise asırlardır devam edegelen Hristiyan- Müslüman kavgasını canlı tutmak ve bu yolla Balkanlar'daki hristiyanları, Osmanlı'nın

yönetiminden kurtarmak bahane ve planları boşa çıkacağı endişesinden dolayı karşı çıkmaktaydı.

Osmanlı Devleti bir taraftan Fransız İhtilalinin Balkanlara etkisi, diğer taraftan çağın ihtiyaçlarına cevap veremeyen devlet yapısı; etrafında saldırgan devletlerin onu paylaşma hesapları arasında bir müddet daha yaşamaya çalışacaktır. 19. Yüzyılda Batı'dan ulusal bağımsızlık düşüncesi azınlıkların da Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma ve bağımsız devlet kurma düşüncelerini kamçıladi. Osmanlıcılık politikaları etkilerini İmparatorluğun sonuna kadar sürdürmüştür.

Uyarı : Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlıcılık fikri doğrultusunda yapılan ıslahatlardır. Çünkü bu yeniliklerle, azınlıkların devletten ayrılması önlenmeye çalışılmıştır.

Osmanlıcılık fikri Balkan Harpleri(Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmesi) ile geçerliliğini yitirmiştir.

2. İslâmcılık (Pan İslamizm= Ümmetçilik):

Bu fikre göre toplumun temeli dindir. Hangi milletten olursa olsun Müslüman olan bütün insanlar kardeştir. Bu fikir, İslam'ı inanç, düşünce, ahlak, siyaset, idare ve hukuk bakımından hayata hakim kılmak; müslümanlar arasında birlik ve dayanışmayı kurarak İslam ülkelerini Batı karşısında geri kalmaktan kurtarmak amacına yönelik bir çözüm arayışı olarak ilk defa Genç Osmanlılar(Jön Türkler) arasında gündeme gelmiş; XIX. yy'ın sonlarına doğru II. Abdülhamit'in çabalarıyla devletin resmi politikası olarak uygulanmıştır. Bu dönemde Araplara yakın ilgi gösterilmiş ve Arap kültüründe yetişmiş olan Tunuslu Hayrettin Paşa sadrazamlığa getirilmiştir.

II. Abdülhamit; İslamcılık politikasını Osmanlı Devleti'nin problemlerini en iyi çözecek yol ve yöntem olarak görmüştür. Zira bu dönemde:

a. Osmanlı Devleti'nde müslümanlarla hristiyanlar arasında münasebetler kötüleşmişti.

b. Avrupa Osmanlı hristiyanları lehine sürekli müdahalede bulunuyordu.

c. Osmanlı hakimiyetindeki ve dünyadaki pek çok İslam ülkesi Avrupa tarafından işgal edilmişti. Bu şartlar İslamcılık düşüncesinin uygulanmasını zorunlu hale getirmişti. İslamcılık 19. Yüzyılın sonlarına doğru devletin resmi politikası olacak kadar önem kazandı.

İslamcılar, Osmanlı Devleti'nin İslam dininin temel esasları olan şariat esaslarından ayrıldığı için geri kaldığını ileri sürdüler. İslamcılardan bir bölümü şeriattan zerre kadar ayrılma yanlısı değildi. Diğer bir grup ise, batı uygarlığının maddi yanını oluşturan endüstrinin, bilim ve teknolojinin alınmasında bir sakınca görmüyordu.

Bu akım Avrupa Devletleri'ni de oldukça telaşlandırmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti kendi ülkelerindeki müslüman halka bir saldırının Osmanlı desteğiyle genel bir müslüman ayaklanmasına yol açacağını propaganda ediyordu. Böylece İslamcılık, batılı güçlerin emperyalizmine ve devleti tehdit eden milliyetçi azınlık hareketlerine karşı padişah tarafından kullanılan ideolojik bir silah oldu. II. Abdülhamit' e göre: “ Müslümanlar arasında din bağları sıkılaştırıldıktan sonra Müslüman topraklar üzerinde kurulmuş olan İngiltere, Fransa, Rusya ve Hollanda Halifenin tesiri altına girecektir. Halifenin bir kelimesi ile cihat başlayacak ve bütün müslümanlar bir tek vücut gibi ayaklanıp gavurların idaresinden kurtulacaklardır”.

Ancak milliyetçilik hareketleri karşısında bu düşünce de devleti kurtarmaya yeterli olamamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Arapların milliyetçi duygularla, İngilizlerle işbirliği yaparak Osmanlılara karşı mücadele etmesi İslamcılık fikrinin geçerliliğini yitirdiğini göstermiştir.

3. Batıcılık:

Osmanlı Devleti'nin çöküşten kurtulabilmesi için Batının ilerlemiş teknolojisi ve biliminin Osmanlıya getirilmesi gerektiğini savunan fikir akımıdır. Osmanlı Devleti'nde Lale devrinden itibaren başlayan batılılaşma giderek devletin tüm kurumlarını içine almıştı. Devlet bir taraftan zorunlu olarak batılı kurumlara kapılarını açarken, diğer yandan batılılaşma düşüncesi giderek yoğunluk kazanmıştır. Özellikle Yeni Osmanlılar hareketi ile bu düşünce eleştirilere rağmen güç kazanmıştır.

Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908'de yeniden ilan edilmesinden sonra Batıcılık'ın bir düşünce akımı biçimini aldığı görülmektedir. "İctihat" Dergisi etrafında toplanan ve Batıcılık fikrini savunanlar arasında Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı Bey gibi aydınlar bulunuyordu. Batıcılık düşüncesini savunan aydınlar batının üstünlüğünün bilime dayalı olduğunu ve ona karşı gelmeyi saçma bulduklarını söylüyorlardı. Onlar tek kadınla evliliği, kadın hürriyetini, batılı medeni bir kanunun kabulünü, tekke ve zaviyeler ile bütün medreselerin kapatılmasını ve batı tipi eğitim veren okulların açılmasını, kızlar için Tıbbiye okuluna benzer başka okulların açılmasını, fesin kaldırılıp başka bir başlığın benimsenmesini, sarık sarmak ve cübbe giymenin sadece din adamlarına tanınmasını, milli bir ekonominin kurulmasını ve yerli malı kullanılması gerekliliğini savunuyorlardı.

Onlara göre Osmanlı Devleti Batıya gitmeliydi, yoksa Batı Osmanlı Devleti'ne gelecekti. Bu geliş kuşkusuz işgalci bir biçimde olacaktı. Batıcılar kendi aralarında da bölünmüşlerdir. Öncülüğünü Celal Nuri'nin yaptığı bir bölüm batıcı, "Avrupa'nın her şeyini almaya gerek yoktur. Osmanlı Devleti üzerinde düşmanca emelleri olan batılıların teknolojileri alınmalı, fakat kültürü alınmamalıdır," görüşündeydi. Öncülüğünü Abdullah Cevdet'in yaptığı diğer bir bölüm batıcı ise "ikinci bir

medeniyet yoktur. Tek bir medeniyet vardır, o da batı medeniyetidir. Gül dikenini ile alınmalıdır,” diyorlardı.

Sonuç olarak Batıcılar, Latin haarflerinin kabulü, evlenme ve boşanma usulünün değiştirilmesi, kadın hakları, eğitim ve idari yapıda yapılacak değişiklikler konusunda düşüncelerini ortaya koydular. Ancak Batıcılar, istikrarlı bir fikir çizgisi takip edemediler. Görüşlerinin temel esasları değişmemekle birlikte, kısa dönemler içinde sık sık fikir değiştirdikleri görüldü. Ülkenin içine düştüğü sıkıntılı durumlar, özellikle Balkanlardaki toprak kaybımız, bütün Avrupa’ya düşmanlık gösterilmesine neden oldu. Bu nedenle Batılılaşmak için bazı geleneklerin korunması gerektiği fikri ortaya atıldı. Ancak daha sonra bu fikirlerden tamamen vazgeçilerek Batılılaşma fikrini savunarak radikal programlar ortaya konuldu.

Kurtuluş Savaşı’yla yeni bir devlet kuracak olan Türk Uluu Batıcılık akımı ve görüşlerinden geniş ölçüde yararlanacaktır. Ancak Türk modernleşmesindeki Batıcılıkla, Tanzimat Batıcılığını karıştırmamak gerekir. Bu anlamda Osmanlı dönemindeki aydınlar kozmopolit bir dünya görüşüne sahipken, Mustafa Kemal’in projesi, batıdan gelen ileri uygarlık değerlerini almakla birlikte ulusal bir projeydi.

4. Türkçülük (Pan Türkizm= Turancılık):

Amacı bütün Türkleri bir ülkede, bir devlet içinde ve tek bir bayrak altında birleştirmek; büyük bir Türk Devleti kurmak ideolojisi Türkçülük akımı öncelikle siyasi bir akım olarak ortaya çıkmadı. Dil, edebiyat ve tarih çalışmaları ile yavaş yavaş gelişti. Abdülaziz devrinden itibaren Türk dilinin sadeleştirilmesi için çalışmalara paralel olarak, genel Türk Tarihi ile de meşgul olunmaya başlandı.

Kırım Savaşı’ndan sonra Osmanlı Devleti’ne akın eden göçmenlerin zulüm ve baskı hikayeleri, Osmanlılarda Osmanlı olmayan Türkler konusunda bir bilinçlenmeye yol açtı. Rus egemenliği altında Türklerin anavatanla bağlarını

güçlendirmeleri için çocuklarını öğrenim için İstanbul'a göndermeleri ya da kendilerinin İstanbul'u ziyaret etmeleri bilinçlenmeyi artırdı.

Türkçülük siyasi bir akım olarak Yusuf Akçura'nın " Üç Tarzı Siyaset" adlı makalesini 1904'te yayınlamasından sonra kabul edilmeye başlamıştır. Burada Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük siyasetleri açıklanarak birbiri ile karşılaştırılmıştır. Türk kelimesinin itibar kazanması ve Türklük ile itibar edilmesi bu hareketin şuur cephesini, devlet adamlarının Türk unsurunu esas unsur olarak kabul etmeleri ve onu himaye etme ihtiyacı duymaları da Türkçülük hareketinin siyasi cephesini teşkil etmektedir.

Tanınmış Türkçüler arasında; bu akımın fikir babası olarak kabul edilen Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Gaspıralı İsmail, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi, Köprülüzade Mehmet Fuat, Ahmet Ağaoğlu, M.Emin Yurdakul, Yahya Kemal, Yakup Kadri, F. Nafiz, Tekin Alp, Kazım Nami gibi ilim ve fikir adamları sayılabilir. 1909'da kurulan Türk Derneği, 1911'de Türk Yurdu cemiyeti adını alarak Türkçülerin önemli faaliyet merkezlerinden birisi olmuştur.

"Milleti oluşturan dil, din, soy ve ülke birliğidir" diyen Türkçüler, Osmanlı Devleti'nin azınlık ayaklanmalarına karşı önlem alamaması karşısında çeşitli çalışmalar yaptılar. Bir kültür hareketi olarak başlayan Türkçülük akımı giderek siyasal bir içerik kazandı. Osmanlı İmparatorluğu'nun sorunlarının çözümünde Osmanlıcılık, İslamcılık, gibi düşünce akımlarının yeterli olmayacağını düşünen Türkçüler "ırk esasına dayalı Türk milliyetçiliği"nin geliştirilmesinin zorunluluğuna işaret ettiler. Çünkü devlet ancak dili, dini, soyu ve ülküsü bir olan topluma dayanarak ayakta kalabilirdi. Türkçülük Hareketine zemin hazırlayan etkenler arasında:

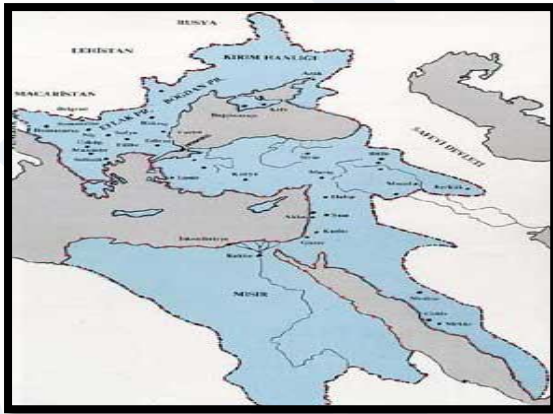
- a. Milliyetçilik fikirlerinin Hristiyan tebaa arasında yayılması,
- b. Müslüman halkın yaşadığı eyaletlerin Osmanlı'dan ayrılma istekleri,
- c. Anadolu'ya ve Rumeli'ye diğer bölgelerden yapılan göçler,

- d. Avrupa'nın Türkler üzerindeki baskıları,
- e. Türk gençlerinin Avrupa ile temasları sayılabilir.

İslam birliği kadar güçlü bir Türk birliği özlemini çeken Türkçüler, Rusya'dan gelen Türklerin de etkisiyle bir süre Asya'da yaşayan tüm Türkleri Osmanlı Padişahının yönetimi altında birleştirmeyi amaçlayan Pantürkist(Turancılık) bir düşünceyi benimsemişlerdir. Almanların da yardımıyla bu düşünceyi gerçekleştirmek için I. Dünya Savaşı'na girmişlerse de savaşın gidişatı bunun gerçekleştirilmesi olanaksız bir düş olduğunu göstermiştir.Bunun üzerine daha gerçekçi temellere oturan Anadolu Türkçülüğü savunulmaya başlanmış ve Kurtuluş Savaşı'yla kendini gösteren Anadolu Milliyetçiliği'ne temel hazırlanmıştır.

Türkçülük ve batıcılık akımları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve Atatürk inkılâplarında etkili olmuştur.

Bu sınırlardaki Osmanlı Devleti hangi fikir akımını benimsemiş olabilir?

Bu sınırlardaki Osmanlı Devleti hangi fikir akımını benimsemiş olabilir?